

Samenvatting

In dit artikel staat het vrijhandelsverdrag TTIP centraal. De klassieke argumentatie om dergelijke verdragen in te voeren is sterk, maar heeft nuance nodig zo wordt betoogd. Wanneer de optimalisatie van duurzaam welzijn centraal wordt gezet dan moeten accenten anders worden gelegd.

Inleiding

TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership)¹ is een vrijhandelsakkoord, dat wordt uit onderhandeld tussen de EU en de VS. Vrijhandelsverdragen beogen economische groei aan te jagen. En die groei is te verwachten zowel op basis van de economische theorie als veel praktijkcases. Uit de praktijkcases is bekend dat de welvaartseffecten ongelijk verdeeld liggen. Met econometrische modellen wordt geprobeerd om die effecten in kaart te brengen. De wijze waarop modellen zijn opgezet leidt tot totaal verschillende uitkomsten. Zo komt de EU tot de conclusie dat Europa ieder jaar miljarden gaat verdienen, terwijl econometrist Capaldo van de ILO, op basis van een VN-model tot de conclusie komt dat het de EU miljarden gaat kosten. Blind varen op modelberekeningen lijkt hier niet verstandig, een bredere analyse is gewenst.

Andere omstandigheden, andere beleidsaccenten

De stilzwijgende redenering achter TTIP is dat welvaartsoptimalisatie leidt tot welzijns optimalisatie. Zo wordt er gewerkt binnen een dogma dat te typeren is als 'het dogma van de economische groei'. Deze manier van werken is ontstaan in een andere tijd. Minder dan 100 jaar geleden was de bevolking relatief arm, de bevolkingsdruk laag, de natuur rijk en werd de wereld gekenmerkt door relatief slechte verbindingen. Nu zijn de westerse landen rijk, is de wereldbevolking vier maal zo groot als destijds, is er sprake van een schaarste aan natuur en milieu en staan we 24/7 met elkaar in verbinding. In een situatie van armoede leidt economische groei vrijwel direct tot welzijns groei, maar in de rijke westerse landen is de correlatie tussen welvaarts groei en welzijns groei al vijftig jaar volledig verdwenen. Onder dergelijke omstandigheden leidt niet iedere vorm van economische groei tot meer welzijn.

Handelsverdragen worden afgesloten voor de lange termijn. Ze zijn bedoeld om de productie en de productiviteit op te voeren. Deze kwantitatieve groei belast het milieu, mede vanwege de hoge vraag naar transportactiviteit. De belasting die de mens op de aarde legt versus de draagkracht groeit en is nu al op aspecten te hoog. Het bestaande kwantitatieve groeimodel moet worden omgebogen naar minder belastende concepten. Denken vanuit het dogma van de economische groei is dominant, maar vandaag de dag niet de meest logische manier van werken. Andere omstandigheden vragen om een herbezinning op het te voeren beleid. Ideeën over vrijhandel zijn nog altijd krachtig maar moeten passen in een breder idee op maatschappelijke ontwikkeling.

¹ zie http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/about-ttip/questions-and-answers/index_en.htm

Welzijn

De ultieme opdracht die politici van kiezers krijgen is het bevorderen van welzijn. Meer specifiek is daarbij te denken aan het verdiepen -, verbreden - en bestendigen van welzijn van verschillende groepen mensen en landen. De centrale vraag die in deze context moet worden gesteld: Leidt TTIP tot meer welzijn? En zo ja voor wie, waar en wanneer en wat is de prijs die we daarvoor betalen?

De sociale wetenschappen hebben de afgelopen vijftig jaar een enorme progressie doorgemaakt. De voorwaarden waaraan voldaan moet worden om tot een hoog welzijn te komen, zijn nauwkeurig bekend en die kennis is krachtig empirisch onderbouwd. Die voorwaarden zijn niet alleen kenbaar maar ook meetbaar en beïnvloedbaar. Naast zaken als het voorzien in basisbehoeften, veiligheid en een zekere mate van luxe zijn veel welzijnsaspecten niet economisch van aard: autonomie, liefde, goede informele contacten, een boswandeling, het zijn slechts enkele voorbeelden. Onderstaand worden een aantal welzijnsaspecten besproken die eenvoudig aan TTIP zijn te koppelen.

De menselijke maat als basis

Het bevorderen van vrijhandel versterkt het proces van globalisering. Onderzoek maakt duidelijk, dat de burger minder warm loopt voor een harde, kapitalistische economie en globalisering. De Nederlander verkiest de zorgzame regio, die gericht is op solidariteit en kleinschaligheid boven de prestatie maatschappij met daaraan verbonden trends als globalisering en groeiende ongelijkheid. Daarmee wordt gekozen voor zaken zoals sociale-, culturele- en geografische inbedding. Het zijn belangrijke welzijnsaspecten die op gespannen voet staan met TTIP.

Een gebalanceerde maatschappelijke structuur

Tot een hoog welzijn is alleen te komen als er sprake is van een zekere balans tussen de maatschappelijke instituties: de civil society, het openbaar bestuur en de economie. Iedere institutie heeft zijn eigen rol en kerntaak. Zo is het bijvoorbeeld de kerntaak van bedrijven (institutie economie) om te voorzien in de eigen economische continuïteit en dient het openbaar bestuur de collectieve belangen. In de afgelopen decennia is het openbaar bestuur zwakker komen te staan ten opzichte van het instituut economie.

De voordelen van vrijhandel worden het beste verzilverd door grote bedrijven. Dergelijke multinationals hebben in de afgelopen decennia een aanzienlijke machtspositie verworven. Veel multinationals zijn zo machtig dat ze het machtsmonopolie van de overheid kunnen ontwijken. Een onnadenkende inzet op vrijhandel maakt hen nog machtiger waardoor de balans tussen maatschappelijke instituties verder wordt verstoord. De financiële sector heeft de afgelopen jaren laten zien waartoe dat kan leiden.

Multinationals betalen aantoonbaar minder belasting en maken meer gebruik van subsidies dan kleinere bedrijven. Zo ontstaat er een ongelijk speelveld met het midden en kleinbedrijf en wordt er een aanslag gepleegd op de schatkist. Dit terwijl er veel welzijnswinst is te halen uit zaken met een collectief karakter. Denk bijvoorbeeld aan een goede gezondheidszorg, goed onderwijs, een mooie - en schone leefomgeving. Het zijn kostbare zaken waarbij overheden een belangrijke rol hebben in de voorziening daarvan. Importheffingen tussen de EU en de VS tot nul te reduceren heeft goede

argumenten. De vraag hoe overheden daarbij het eventuele inkomensverlies opvangen is vanuit welzijnsoptiek relevant.

Met het instrument Investor State Dispute (ISDS) wil TTIP aan bedrijven de mogelijkheid geven om te procederen tegen landen wanneer zij zich benadeelt voelen door beleidswijzigingen. De hiervoor bestaande internationale rechtbank staat boven landen en wordt gekenmerkt door: weinig transparantie, een beperkte groep mensen die er werkzaam zijn en een inzet op miljardenclaims. Dat zijn zo ongeveer de perfecte kenmerken om misstanden en corruptie in het leven te roepen. Daarbij hebben westerse landen al goede rechtsgangen en wordt het machtsmonopolie van de overheid uitgehouden. Verder is het mechanisme ondemocratisch van aard. Het argument dat landen voor bedrijven een betrouwbare partij moeten zijn die je op het matje moet kunnen roepen is zwak. Landen die voor een onbetrouwbaar investeringsklimaat zorgen, gaan sowieso de rekening betalen en daar zijn ze zich terdege van bewust. Een eenvoudige conclusie is hier op zijn plaats. ISDS is vanuit welzijnsoptiek ongewenst.

Een adequate verdeling van de welvaart

Vrijhandel geeft multinationals de meeste voordelen terwijl het druk legt op de lonen en zekerheden voor de middenklasse. Door hogere winsten krijgen bedrijven meer investeringsruimte maar in de verzadigde westerse economieën is het niet eenvoudig om die aan te wenden. Dat effect wordt versterkt door onderbestedingen bij de middenklasse. Die zijn het gevolg van druk op lonen en de neiging om meer te gaan sparen om zo onzekerheid het hoofd te bieden. Het zijn belangrijke oorzaken voor economische crisis. Meer en meer ontstaat het inzicht dat de huidige welvaartsverdeling al erg scheef ligt. Zo scheef dat die economische ontwikkeling - en de optimalisatie van ons welzijn in de weg staat.

Kwaliteit boven kwantiteit

Handelsverdragen worden opgesteld om comparatief voordeel te innen. Sommige landen zijn bijvoorbeeld door hun ligging beter om daar te produceren dan anderen. Wanneer ieder land en bedrijf zich focust op datgene waar ze het beste in zijn en we ruilen de producten dan komt de wereld als geheel tot de hoogste productie en de hoogste welvaart. Over zo iets als comparatief nadeel wordt niet gesproken, maar als je goedkoper kan produceren omdat de inkomenszekerheid en arbeidsomstandigheden onder de maat zijn en zo ook de bescherming van de consument, dierenwelzijn en het milieu dan ben je niet beter maar slechter. Door op dergelijke zaken te bezuinigen kunnen landen en bedrijven dan wel goedkoper en meer produceren maar dat zet vanuit welzijnsoptiek geen zode aan de dijk.

Door hoge eisen te stellen aan goederen en diensten en het produceren daarvan is het welzijn gediend en wordt groene groei bevorderd. Zo komt een toekomstbestendige - en welzijnsbevorderende economische groei tot stand, vrijhandel mag dat niet in de weg staan. Bij TTIP worden een groot aantal dossiers uit onderhandeld waarbij aandacht is voor dergelijke kwalitatieve aspecten. De EU onderhandelaars zeggen dat ze geen concessies zullen doen aan kwaliteitsstandaarden. Dat is een verstandig uitgangspunt: vanuit welzijnsoptiek moeten standaarden eerder hoger dan lager komen te liggen. Hoge standaarden leiden tot aantrekkelijke producten met veel toegevoegde waarde die de norm stellen op de wereldmarkt.

TIPP richt zich voornamelijk op het wegnemen van non tarifaire marktbelemmeringen. Daarbij gaat het vaak om standaardisatie van processen en producten. Standaardiseren is efficiënt en leidt zo tot hoge productie maar die kwantitatieve benadering past minder goed in de rijke westerse samenleving. Standaardiseren staat diversiteit in de weg en die is nodig zowel met oog op het behouden van een gezonde systeemdynamiek als vanuit welzijnsoptiek. Diversiteit koesteren als cultureel erfgoed heeft goede argumenten.

Borging van de democratie

Een vitale democratie is belangrijk voor welzijn. Zwitserland met zijn referendum democratie wordt in dit kader vaak als voorbeeld genoemd. Binnen de EU is juist veel ruimte voor ambitie om de democratie te verbeteren. Vanuit democratische optiek zijn er goede argumenten om het proces naar TTIP anders vorm te geven. De TIPP-onderhandelingen zijn vormgegeven op typische wijze, weinig democratisch, eenzijdig gericht op economische belangen met veel aandacht voor de lobby van grote bedrijven en megalomaan.

Alles moet in 'een alles in één verdrag' worden geregeld: procedures, het elimineren van importheffingen, maatstaven, ISDS, en het opheffen van de non tarifaire marktbelemmeringen. Bij dat laatste punt worden vele dossiers besproken en zijn compromissen mogelijk. Het gaat dan bijvoorbeeld over de eiersector als onderdeel van 'agriculture', auto's, cosmetica en medicijnen.

En dan zijn er nog de toekomstige vraagstukken, hoe gaat een land daar mee om? Nieuwe dossiers zullen zich spoedig aandienen want de (technische) ontwikkeling gaan snel. Vanuit welzijnsoptiek zijn hoge kwaliteitsstandaarden gewenst maar het verdrag kan die wens gemakkelijk in de weg staan. Waar dat niet het geval is, werken hogere kwaliteitsstandaarden kostprijsverhogend. Zo prijzen landen die hun standaarden eenzijdig willen verhogen zich al snel uit de markt. Bij het komen tot standaarden is er voorts een belangrijke rol voor bedrijven weggelegd maar die bedrijven zijn niet opgericht om het collectieve belang te dienen. Door het bedrijfsleven te nadrukkelijk in een beleidsrol te plaatsen wordt politieke zeggenschap weggegeven.

Wanneer het verdrag over een paar jaar is uit onderhandeld dan kunnen parlementen het alleen nog maar goedkeuren of afkeuren. De druk om het goed te keuren zal bijzonder groot zijn. Het is democratisch een farce om in één keer over zoiets groots te beslissen. Hoe onzinnig zou het naar analogie zijn om de tweede kamer slechts één keer per kabinetsperiode bij elkaar te roepen om dan in één keer over alles te stemmen (voor of tegen)?

TTIP light

Hoewel economische groei in de westerse landen al een halve eeuw niet meer bijdraagt aan welzijns groei blijft het een belangrijk onderwerp. Zo behouden we werkgelegenheid, blijven we in geopolitiek opzicht krachtig en zijn lastige politieke vraagstukken soepel op te lossen. Ook de argumenten voor handelsliberalisering blijven sterk maar de eenzijdige alles in één manier waarop TTIP de (economische) groei wil faciliteren kan niet overtuigen. Er wordt met veel oog voor detail en deskundigheid onderhandeld maar zonder gezond verstand. TTIP zoals het nu is vormgegeven ontbeert rationaliteit.

Echt niemand, bij de EU of elders, heeft een behoorlijk idee hoe de vele aspecten van TTIP opgeteld uitpakken voor economische groei en duurzaam welzijn. We moeten tot een samenhangend idee

komen hoe een vorm van economische groei is te bewerkstelligen die ook duurzame welzijns groei faciliteert en wat daarbij de rol is van vrijhandel. Ook is het wenselijk om voor TTIP een integraal welzijnsgeoriënteerd beoordelingskader te ontwikkelen. Zo is het TTIP-proces beter te faciliteren en wordt een rationeel politiek debat mogelijk.

Hierop vooruitlopend lijkt een TTIP-light verdrag het maximaal haalbare. Daarin zijn bijvoorbeeld de intenties opgenomen, de doelen die worden nagestreefd, de procedures hoe tot handelsliberalisering te komen en de randvoorwaarden die daarbij in acht worden genomen. Ook worden in zo'n TIPP light de niet controversiële zaken geregeld. Zo hoeven er geen zaken te worden uitgeruild die redelijkerwijze niet uit te ruilen zijn en blijft er meer ruimte voor maatwerk over. Door de eenheden waarover moet worden beslist kleiner te maken, wordt een echte democratische besluitvorming mogelijk.

Lastige dossiers in een later stadium apart behandelen is minder complicerend, meer flexibel en zo is beter in te springen op de actualiteit en de dan aanwezige kennis. Dat is te prefereren met oog op bestendig welzijn, strategische overwegingen, innovatie, goede democratische besluitvorming en ook economische groei.

Afsluitend

TTIP brengt democratische waarde gemeenschappen bij elkaar (de VS en EU). Dat is een krachtig geo-politiek argument. Wanneer dit echter gebeurt met het opgeven van de gedeelde waarden, een systeemopbouw die de liberaal-democratie verzwakt, het inleveren van kwaliteitsstandaarden en welzijn dan wordt het paard achter de wagen gespannen.

Andere omstandigheden vragen om andere beleidsaccenten. Expliciet rekening houden met noties van welzijn, bij complexe politieke programma's als TTIP, geeft het overzicht, het inzicht en de visie die nodig zijn om een integrale afweging te maken. Samen met een goede democratische besluitvorming geeft het vertrouwen. Dat is essentieel zowel voor de ontwikkeling van de economie als duurzaam welzijn.

Drs. Ton Tushuizen is econoom en schrijver van het boek Welstendige ontwikkeling, een betere kijk op groei. www.welstendigheid.nl